

Skogen och äganderätten – Egendomsskyddet i praktiken

De senaste åren har flera rättsfall som rör enskilda skogsägares rätt att bruka sin mark och få ersättning för intrång i brukandet då skogsbruket inskränks av det allmänna (staten) fått stor uppmärksamhet. Juridiken är svår och kompliceras av implementeringen (införandet) av EU:s art- och habitatdirektiv och fågeldirektivet i svensk rätt år 2008. Direktiven är lagstiftning på EU-nivå som medlemsländerna är skyldiga att införliva i sina nationella lagstiftningar, vilket ofta är komplicerat.

De två direktiven ålägger medlemsstaterna att skydda hotade arter och deras livsmiljöer. Det råder nu betydande oklarhet kring artskyddsförordningen där direktivens bestämmelser införts bland de svenska reglerna kring fridlysning, vilket konstaterats i flera domar och inte minst av Skogsstyrelsen.

Även Miljö- och jordbruksutskottet har i ett utskottsbetänkande från april 2018 uttalat att de anser att det finns flera juridiska frågor som behöver redas ut. Ger direktiven skydd åt enskilda individer av hotade arter? Har markägare rätt till ersättning om brukandet av marken inskränks? Vilken myndighet ska fatta beslut?

Hittills har de domar som avkunnats i dessa mål inte gett tillräcklig ledning för att kunna avgöra rättsläget i sak. Skogsbruket kräver en skyndsam översyn av artskyddsförordningen, liksom riksdagens majoritet som tillkännagivit detta för regeringen i tidigare nämnda utskottsbetänkande.¹ Även Skogsstyrelsen och Naturvårdsverket har gemensamt uppvakttat regeringen om en översyn för att säkerställa att artskyddsförordningen blir tillämpbar, effektiv och rättssäker.²

Bombmurklemålet

I det så kallade Bombmurklemålet tillät inte länsstyrelsen en skogsägare att avverka på grund av förekomsten av den rödlistade svampen bombmurkla inom avverkningsområdet, grundat på artskyddsförordningens regler. För att få avverka krävs dispens, något länsstyrelsen inte medgav. I första instans i Mark- och miljödomstolen gick domstolen på länsstyrelsens linje.

Skogsägaren överklagade till Mark- och miljööverdomstolen, som gjorde en annan bedömning. Domstolen resonerade kring hur artskyddsförordningen ska tolkas och om rätten till ersättning och kom fram till att det inte kan ha varit lagstiftarens avsikt att avverkningar stoppas utan ersättning. Samtidigt konstateras att det inte finns några riktlinjer för hur intresseavvägningen mellan miljö och äganderätt ska hanteras. Slutsatsen blev att tillämpningen av artskyddsförordningen inte får

¹ Miljö- och jordbruksutskottets betänkande 2017/18:MJU17

² www.naturvardsverket.se/upload/nyheter-och-press/press2016/artskydd-skrivelse.pdf

leda till att inskränkningarna avsevärt påverkar brukandet. Om brukandet avsevärt försvåras ska dispens ges eller så ska området ges formellt skydd.

Att skogsägaren i bombmurklemålet i första instans nekats ersättning har att göra med implementeringen av art- och habitat- och fågeldirektiven i svensk rätt. Om en tillämpning av de nationella fridlysningsbestämmelserna skulle innebära att pågående markanvändning avsevärt försvåras inom en fastighet ska åtgärden enligt Mark- och miljööverdomstolen bedömas som tillåten och dispens ges. När det gäller arter som skyddas genom direktiven är det inte lika tydligt att ersättning ska utgå.

Lavskrikemålen

Under sommaren 2016 beslutade Skogsstyrelsen att med stöd av miljöbalken säga nej till fem avverkningsanmälningar från skogsägare i Gävleborg, med hänsyn till att fågelarten lavskrika finns i områdena. Besluten var de första som Skogsstyrelsen fattade sedan Skogsstyrelsen och Naturvårdsverket i juni 2017 beslutade om gemensamma riktlinjer för handläggning av artskyddsärenden i skogen.

Markägarna överklagade, med bistånd av LRF, besluten till mark- och miljödomstolen vid Östersunds tingsrätt. Domstolen skrev i andra domar i oktober 2017 att det är länsstyrelsen som ska fatta beslut, inte Skogsstyrelsen. Därmed avgjorde inte domstolen själva sakfrågan. I två av ärendena ändrade Skogsstyrelsen sin bedömning.

De tre resterande domarna överklagades till högsta instans, mark- och miljööverdomstolen, som 18:e april 2018 meddelade dom i ärendena. Domstolen ansåg att när det gäller artskydd har länsstyrelsen det primära tillsynsansvaret, men Skogsstyrelsen måste då och då beakta artskyddsförordningens bestämmelser om artskydd i sitt tillsynsuppdrag.

Själva sakfrågan, huruvida förekomsten av lavskrikor ska kunna hindra en avverkning, avgör mark- och miljödomstolen i Östersund.

Fjällnära skog

Ersättning till ägare av fjällnära skog som nekats rätt att avverka är en aktuell fråga i flera pågående rättprocesser. Skogsstyrelsen och Naturvårdsverket, som har utrett frågan, har inte kommit fram till något klart och entydigt svar på ersättningsfrågan eftersom myndigheterna bedömer att lagstiftningen har för stora brister. Någon ledning ges inte av vare sig förarbeten eller rättspraxis. Skogsstyrelsen har lämnat utredningen till domstolarna och överlåter åt dem att fastställa rättsläget.³

Bakgrunden till det nuvarande oklara rättsläget är den så kallade Änokdomen 2015, som rörde en avverkning i Änokdeltat i Jokkmokk och gav ny vägledning om möjligheten att avverka fjällnära skog. Följden blev att Skogsstyrelsen i högre utsträckning nekade avverkning. Skogsägarna hade möjlighet till ersättning. I november 2016 stoppade Skogsstyrelsen utbetalningarna till skogsägarna med hänvisning till osäkerhet om det juridiska stödet för ersättningarna och beräkningen av dessa. Skogsstyrelsen och Naturvårdsverket startade en utredning, som

³ www.skogsstyrelsen.se/nyhetslista/domstol-maste-avgora-ersattning-i-fjallnara-skogar/

presenterades 24 april 2018 och skickades till domstolarna och till Kammarkollegiet, vilka företräder staten gentemot skogsägarna.

Det pågår ett 20-tal olika mål om ersättning, i vilka ägare som nekats avverka fjällnära skog har stämt staten på ersättning för intrånget i äganderätten. För att inte tappa rätten att begära ersättning har skogsägarna tvingats stämma staten inom ett år.

Centralt i målen är begreppet ”pågående markanvändning”. För att ersättning ska utgå enligt 31 kap. 4 § miljöbalken krävs att pågående markanvändning försvåras. Frågan är här om det kan anses bedrivas ett pågående skogsbruk i den fjällnära skog som är aktuell för avverkning.

Skogsstyrelsen har vänt sig till regeringen för att få klargöranden om de arealer som ska ha ett formellt skydd ovan trädgränsen, etappmål för skyddandet och ett förtydligande av skogsvårdslagen §§ 18 och 19 och vad tillståndskraven ska omfatta samt ett förtydligande av vad som gäller i ersättningsfrågan. I januari 2019 beslutade Mark- och miljödomstolen vid Umeå tingsrätt att staten ska betala sammanlagt drygt 18 miljoner kr till flera markägare som inte har beviljats tillstånd att avverka fjällnära skog.⁴ Skogsstyrelsen har överklagat domen.

Källor och länktips:

Rätten att äga och bruka sin mark, Kungliga Skogs- och lantbruksakademien
www.ksla.se/wp-content/uploads/2018/04/Seminarieunderlag-Rätten-att-äga-och-bruka-sin-mark.pdf

Bombmurklemålet
www.markochmiljooverdomstolen.se/Domstolar/markochmiljooverdomstolen/Avg%C3%B6randen/M%209914-15%20Avidad.pdf

Lavskrikemålen (Det finns flera olika men alla har samma resonemang):
www.markochmiljooverdomstolen.se/Domstolar/markochmiljooverdomstolen/Svea%20HR%20M%2010009-17.1.pdf

Den här texten är en av ett antal korta faktatexter om skogen och skogsindustrin. Mer information och kontaktpersoner finner du på www.skogsindustrierna.se.

⁴ www.umeatingsratt.domstol.se/Om-tingsratten-/Nyheter-och-pessmeddelanden/Markagarna-vann-mot-staten/